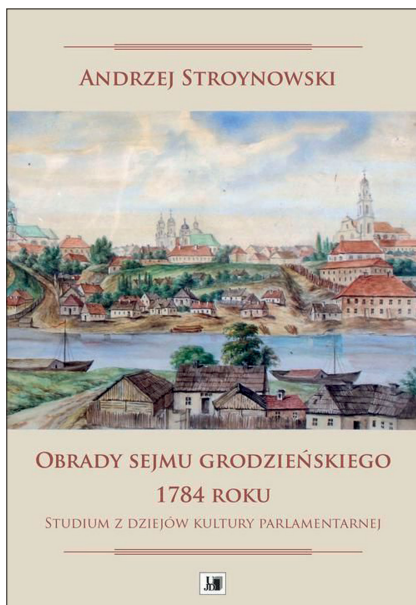

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.20.02.10>

Andrzej Stroynowski, *Obrady sejmu grodzieńskiego 1784 roku. Studium z dziejów kultury parlamentarnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2020, ss. 250, aneksy.

NA temat parlamentaryzmu w okresie panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego istnieje pokaźna literatura, dotycząca poszczególnych sejmów, ugrupowań sejmowych czy przywódców parlamentarnych. Od lat badania o tej problematyce prowadzi też Andrzej Stroynowski, który temu zagadnieniu poświęcił rozprawę habilitacyjną, a także liczne artykuły, które zostały częściowo opublikowane w pracy zwartej¹. Ponadto A. Stroynowski zorganizował międzynarodową konferencję na temat dziejów parlamentaryzmu, a jej plon ukazał się w roku 2013². Recenzowana monografia zawiera szczegółowe fakty i interpretacje dotyczące jednego, ale istotnego z uwagi na jego miejsce wśród „sejmów jałowych” lat 1778–1786 – sejmu grodzieńskiego 1784 r. Zawężenie cezur czasowych pozwala na bardziej wszechstronną i dokładniejszą analizę zjawisk.

¹ A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005; idem, „Wieczory sejmowe”. *Studia nad dziejami parlamentaryzmu w epoce stanisławowskiej*, Częstochowa 2013.

² *Kultura parlamentarna epoki staropolskiej*, red. A. Stroynowski, Warszawa 2013.

Bibliografia jest – jak sędzę – kompletna. W tym sensie zostały wypełnione wszelkie kryteria skrupulatności naukowej. Liczne źródła archiwalne, rozproszone w wielu archiwach i bibliotekach, a także starodruki, wydawnictwa źródłowe i ówczesna prasa stanowiły podstawę do budowania solidnej narracji. Lista wykorzystanych zespołów archiwalnych i rękopisów jest znaczna. W tym miejscu podam tylko archiwa i biblioteki, gdzie Andrzej Stroynowski prowadził kwerendy rękopiśmienne: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Państwowe w Gdańsku, Archiwum Państwowe w Poznaniu, Archiwum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Równie szeroki jest zestaw starodruków, wydawnictw źródłowych i ówczesnej prasy, które A. Stroynowski zgromadził w bloku źródeł drukowanych i wydawnictw źródłowych. W tym zestawieniu ówczesna prasa została zlokalizowana na końcu, zresztą bez niezbędnych informacji dotyczących chociażby lat wydania. Nie uważam tego rodzaju postępowania za właściwe, aczkolwiek jest to uwaga techniczna, niewpływająca na ocenę pracy. Zresztą uczeni zajmujący się warsztatem naukowym historyka proponują kolejne podziały źródeł. W moim przekonaniu jednak bardziej wskazany byłby podział źródeł drukowanych na starodruki, wydawnictwa źródłowe i ówczesną prasę. Należy więc podkreślić, że monografia oparta jest na szerokiej bazie piśmienniczej: i to zarówno dotyczącej parlamentaryzmu epoki stanisławowskiej, jak i szerszego zakresu merytorycznego i chronologicznego.

Przyjęty układ pracy uważam za jak najbardziej prawidłowy. Monografia składa się z *Wykazu skrótów*, *Wstępu*, pięciu rozdziałów (I. *Zwołanie sejmu do Grodna*, II. *Początek sejmu i obrady w izbie senatorskiej*, III. *Obrady w izbach rozłączonych*, IV. *Końcowe obrady i dorobek ustawodawczy*, V. *Formy aktywności parlamentarnej*), *Zakończenia*, *Aneksów*, *Bibliografii*, *Streszczeń* w językach angielskim, litewskim, rosyjskim i ukraińskim oraz *Indeksu nazwisk*.

We *Wstępie* Andrzej Stroynowski podał, że do napisania książki skłonił go fakt, że sejm grodzieński 1784 r. zajmował wyjątkowe miejsce wśród „sejmów jałowych” lat 1778–1786, a ponadto wyróżniał się największym dorobkiem ustawodawczym i najspokojniejszym przebiegiem (s. 9). Historyk ten przywołał rozważania Richarda Butterwicka-Pawlikowskiego, który określił różne

postawy badawcze ośrodków łódzkiego i warszawskiego w zakresie badań dziejów sejmów okresu Rady Nieustającej³. Autor zaprezentował zatem podejście do tematu zakładające skoncentrowanie się na polityce wewnętrznej i na postawach sejmujących, wywodzące się z Uniwersytetu Łódzkiego (Wojciech Szczygielski, Witold Filipczak, a także sam Andrzej Stroynowski⁴). Odmienne podejście reprezentuje szkoła warszawska Jerzego Michalskiego (Zofia Zielińska, Adam Danilczyk, Dorota Dukwicz⁵), większą wagę przykładając do spraw zakulisowych, które w miarę możliwości da się zaprezentować przez badanie korespondencji politycznej. Andrzej Stroynowski zrezygnował zatem z szerszego omówienia sytuacji międzynarodowej i walki o mandaty na sejmikach poselskich, a skupił uwagę na samej dyskusji, na procedurze obrad i na dorobku ustawodawczym sejmowi 1784 r.

Mimo powyżej zarysowanej postawy badawczej Andrzej Stroynowski nie mógł całkowicie pominąć zagadnień sytuacji zewnętrznej i wewnętrznej Rzeczypospolitej, zwłaszcza zaś przebiegu akcji sejmikowej, od której zależał przecież skład izby poselskiej. W książce szeroko został omówiony problem wyboru Grodna jako miejsca obrad, które mimo alternatywy od 1752 r. było pomijane. Można się zgodzić ze stanowiskiem, że przywiązanie Stanisława Augusta do obrad w Warszawie wynikało z jego dążenia do unifikacji państwa, do przekreślenia jego unijnego charakteru. Jednak decyzja o Grodnie jako miejscu obrad w 1784 r. zapadła w celu zdobycia poparcia reprezentacji litewskiej. Na zakończenie tego fragmentu książki

³ R. Butterwick-Pawlikowski, *Jak pisać o dziejach sejmów doby Rady Nieustającej? W związku z monografią Adama Danilczyka o sejmie 1786 r.*, „Kwartalnik Historyczny” 2012, R. CXIX, nr 3, s. 568–569. Trzeba jednak w tym miejscu zauważyć, że tego rodzaju analizy historiograficzne są zwykle przerysowane, dążące do wyrazistej demarkacji stanowisk.

⁴ Przykładowo: W. Filipczak, *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000; idem, *Uwagi o funkcjonowaniu „wolnych” sejmów okresu Rady Nieustającej (1778–1786)*, [w:] *Parlamentaryzm w Polsce we współczesnej historiografii*, red. J. Bardach, W. Sudnik, Warszawa 1995, s. 117–126; W. Szczygielski, *Krytyka parlamentarna Rady Nieustającej w początkach obrad Sejmu Wielkiego a problem konstytucyjnej reformy władz wykonawczych państwa*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2003, R. II, nr 2, s. 67–110; idem, *Referendum trzeciomałowe. Sejmiki lutowe 1792*, Łódź 1994.

⁵ Przykładowo: A. Danilczyk, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010; D. Dukwicz, *Rosja wobec sejmów rozbiorowych warszawskiego (1772–1775)*, Warszawa 2015; Z. Zielińska, *Sejmy polskie z lat 1764–1786*, [w:] *Parlamentaryzm w Polsce...*, s. 107–116.

Andrzej Stroynowski napisał: „Po tak prowadzonych przygotowaniach i w świetle wyników sejmików poselskich jasnym było, że sejm grodzieński powinien przebiegać spokojnie, przy dominacji stronnictwa dworskiego” (s. 47).

W rozdziale o początku sejmu i obradach w izbie senatorskiej Andrzej Stroynowski nie mógł pominąć uroczystego powitania króla w Grodnie i innych niezbędnych oficjalnych elementów wstępnych. Wobec wyjątkowych rozmiarów zwycięstwa partii dworskiej formalnością były rugie poselskie, wybór marszałka, którym został Franciszek Ksawery Chomiński, popierany zwłaszcza przez hetmana wielkiego litewskiego Michała Kazimierza Ogińskiego, a także sekretarza sejmu. Długotrwałość obrad połączonych izb była wprawdzie niezgodna z konstytucją z 1768 r., ale powodowała ją konieczność przedstawienia królewskich propozycji ustawodawczych i ustosunkowania się do nich senatorów w trakcie wotów, przede wszystkim jednak wybory nowych konsyliarzy i komisarzy, a także zakwitowania magistratur, zwłaszcza czytanie sprawozdań deputacji kontrolujących ich dotychczasową pracę. W tym miejscu trzeba było jednak podkreślić wielokrotnie wskazywaną w literaturze przedmiotu wadliwość procedury, czyli najpierw wybory do magistratur, a następnie dyskusja o ich działalności i udzielenie absolutorium. Andrzej Stroynowski omówił zagadnienia przedłużających się wyżej opisanych czynności w kontekście dyskusji nad koniecznością wydłużenia obrad sejmu.

W kontekście problemu konieczności wydłużenia prac sejmu zostały również zanalizowane obrady w izbach rozłączonych. Ten najważniejszy, ustawodawczy okres obrad sejmu czasowo bowiem był zdominowany przez czynności kontrolne władz wykonawczych, pozostawiając niewiele sesji na procedowanie konstytucji. Na przyspieszenie procesu podejmowania decyzji wpłynęło wykorzystanie sesji prowincjonalnych, zwłaszcza litewskiej, dzięki którym możliwe stało się przyjęcie nowych konstytucji, nawet bez podejmowania dyskusji. W tym zakresie Andrzej Stroynowski pozytywnie ocenił wysoką aktywność marszałka Chomińskiego.

W kolejnym rozdziale badacz omówił końcowe obrady i dorobek ustawodawczy sejmu, w tym problem jakości ustawodawstwa. Na jakość stanowionego prawa niewątpliwie wpływała liczba zgłaszanych projektów, z których przynajmniej część nie miała szans na przyjęcie, a nawet nie wiadomo, czego miały dotyczyć. Mimo wszystko doszedł do wniosku, że sejm grodzieński 1784 r. wyróżniał

się spośród pozostałych „wolnych” sejmów okresu rządów Rady Nieustającej liczbą przyjętych konstytucji i ich dość uporządkowanym charakterem. Natomiast „Istotne wydaje się wskazanie na fakt wyjątkowej obfitości konstytucji odnoszących się do prowincji litewskiej, chociaż najczęściej sąsiadują one z odnoszącymi się do całego kraju, czy do Korony” (s. 140). Zdecydowany wzrost konstytucji „litewskich” w porównaniu do wcześniejszych sejmów A. Stroynowski skojarzył ze sprawą wyboru Grodna jako miejsca obrad. Stwierdził, że przestrzeganie zasady alternatywy było nie tylko kwestią ambicjonalną, lecz także wyrazem rzeczywistych potrzeb społeczeństwa Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Jednym z głównych nurtów zainteresowań naukowych A. Stroynowskiego jest oratorstwo sejmowe, dlatego też nie mógł pominąć zagadnienia form aktywności parlamentarnej. Autor omówił zatem zagadnienia frekwencji, prowadzenia obrad i oratorstwa. Na zakończenie wrócił jednak do sprawy budzącego sprzeciw opozycji marnowania czasu sejmowego: „Te wezwania do przyśpieszenia tempa prac sejmowych, pomimo widocznych wysiłków, nie miały jednak realnych szans realizacji wobec istniejącego porządku obrad wynikającego z konieczności czasochłonnych zadań kontrolnych i wyborczych sejmów” (s. 181).

W *Zakończeniu* podsumował swoje ustalenia, jeszcze raz wysoko oceniając przebieg i dorobek sejmu grodzieńskiego 1784 r. Zresztą już współcześni doceniali jego znaczenie, co znalazło odzwierciedlenie w prasie i opiniach przedstawicieli elit politycznych. Andrzej Stroynowski trafnie zauważył: „Na szczęście dorobek sejmu grodzieńskiego nie sprowadzał się do przyjmowania nowych ustaw czy podejmowania nierealnych wówczas prób reform. Należy chyba wręcz uznać, że najważniejszą wartością jego obrad stał się ich dorobek intelektualny, wypracowany w ciągu sejmowej debaty, w czasie której – obok wypracowania nowoczesnych i precyzyjnych norm językowych – wytyczano dalsze perspektywy, jak też wyznaczano polityczne dopuszczalne granice bieżących prób modernizacji Rzeczypospolitej, co wyrażało się w tak częstym odwoływaniem się do problemów gospodarczych kraju” (s. 186). Istotne w przyszłości okazały się próby wydłużania prac sejmów, reaktywacja roli sesji prowincjonalnych (zwłaszcza litewskiej), wykazanie możliwości prowadzenia konstruktywnej dyskusji. Sejm stawał się zatem miejscem kształtowania nowych, proreformatorskich postaw, łączonych z gotowością do współpracy z królem. Był to przejaw

nowoczesnego patriotyzmu, wyrażającego się nie tylko w walce zbrojnej, ale głównie w oparciu dla coraz wyraźniej formułowanej idei „pracy organicznej”, zgodnej z duchem oświecenia i potrzebami państwa. Uważam jednak, że Andrzej Stroynowski w tym fragmencie zbyt optymistycznie ujął zagadnienie. Sądzę, że nadal w jakiejś mierze funkcjonowały bieżąca taktyka i deklaracje, a podziały nie przestały istnieć, co uwidoczniło się z całą siłą w dalszych latach.

Od strony warsztatowej monografia jest prawidłowa, również strona językowa nie budzi zastrzeżeń. Dużą wartość merytoryczną mają *Aneksy*, gdzie A. Stroynowski zamieścił: wykaz posłów na sejm z podziałem na województwa (też Księstwo Żmudzkie i powiat orszański); wykaz senatorów uczestniczących w sejmie z podziałem na arcybiskupów i biskupów, wojewodów, ministrów, kasztelanów większych i mniejszych; aktywność oratorską króla, senatorów i posłów (daty ich wystąpień). Trzeba podkreślić trafność pomysłu wprowadzającego rodzaj fontu (antykwą, kursywą, pogrubienie), który pozwala na rozdzielenie wystąpień uczestników sejmu w zależności od rozłączenia lub połączenia izb.

Z powyższych rozważań niezbitnie wynika, że monografia Andrzeja Stroynowskiego jest godna polecenia z racji skrupulatności na etapach kwerend i konstrukcji pracy oraz wartkiej narracji. Niewątpliwie wypełni ona lukę w historiografii parlamentaryzmu w okresie panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego.

TADEUSZ SROGOSZ

UNIwersytet HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY

IM. JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE /

JAN DŁUGOSZ UNIVERSITY IN CZESTOCHOWA

 <https://orcid.org/0000-0002-1964-8232>

Bibliografia

OPRACOWANIA

Butterwick-Pawlikowski R., *Jak pisać o dziejach sejmów doby Rady Nieustającej? W związku z monografią Adama Danilczyka o sejmie 1786 r.*, „Kwartalnik Historyczny” 2012, R. CXIX, nr 3, s. 567–581.

Danilczyk A., *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010.

Dukwicz D., *Rosja wobec sejmu rozbiorowego warszawskiego (1772–1775)*, Warszawa 2015.

- Filipczak W., *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000.
- Filipczak W., *Uwagi o funkcjonowaniu „wolnych” sejmów okresu Rady Nieustającej (1778–1786)*, [w:] *Parlamentaryzm w Polsce we współczesnej historiografii*, red. J. Bardach, W. Sudnik, Warszawa 1995, s. 117–126.
- Kultura parlamentarna epoki staropolskiej*, red. A. Stroynowski, Warszawa 2013.
- Stroynowski A., *Obrady sejmów grodzieńskich 1784 roku. Studium z dziejów kultury parlamentarnej*, Częstochowa 2020.
- Stroynowski A., *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005.
- Stroynowski A., „Wieczory sejmowe”. *Studia nad dziejami parlamentaryzmu w epoce stanisławowskiej*, Częstochowa 2013.
- Szczygielski W., *Krytyka parlamentarna Rady Nieustającej w początkach obrad Sejmu Wielkiego a problem konstytucyjnej reformy władz wykonawczych państwa*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2003, R. II, nr 2, s. 67–110.
- Szczygielski W., *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792*, Łódź 1994.
- Zielińska Z., *Sejmy polskie z lat 1764–1786*, [w:] *Parlamentaryzm w Polsce we współczesnej historiografii*, red. J. Bardach, W. Sudnik, Warszawa 1995, s. 107–116.
-

NOTKA O AUTORZE:

Prof. dr hab. Tadeusz Srogosz – historyk, pracownik Instytutu Historii Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie.

Zainteresowania naukowe: opieka społeczna i zdrowotna oraz życie codzienne w XVII–XIX w., dzieje prawobrzeżnej Ukrainy w XVIII w., dzieje polityczne w okresie panowania Stanisława Augusta, historia historiografii.

tadeusz.srogosz@ajd.czyst.pl